

دوگانه‌گرایی قضایی در جنایات سایبری بین‌المللی در حدود اختیارات دادستان دیوان کیفری بین‌المللی

علیرضا محقق هرچقان

دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی، واحد علوم تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

alireza.mohaghegh.1400@gmail.com

محمدعلی اردبیلی (نویسنده مسؤل)

استاد، گروه حقوق کیفری و جرم‌شناسی دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

m-ardebili@sbu.ac.ir

ابراهیم بیگ زاده

استاد، گروه حقوق بین‌الملل، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

ebrahim_beigzadeh@sbu.ac.ir

محمدعلی مهدوی ثابت

دانشیار، گروه حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشکده الهیات، حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علوم تحقیقات تهران ایران.

ali@mahdavi.fr

قابل انتشار در شماره شماره ۵۹ (پاییز ۱۴۰۳) نشریه پژوهش‌های حقوقی

چکیده

یکی از زمینه‌های رسیدگی در دیوان کیفری بین‌المللی، جنایات سایبری است. این جنایات به واسطه ماهیتشان، حساسیت زیادی را در بحث رسیدگی می‌طلبند. در این پژوهش که به روش توصیفی - تحلیلی صورت گرفته است، اختیارات دادستان کیفری بین‌المللی در رسیدگی به این جنایات بررسی شده و دوگانه‌گرایی قضایی مورد توجه قرار گرفته است. دوگانه‌گرایی برای اشاره به پدیده‌هایی استفاده می‌شود که به موجب آن بین نظام‌های حقوقی مختلف همگرایی وجود دارد. اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی، به دلیل تأثیرپذیری از هر دو نظام حقوقی کامن‌لا و رومی - ژرمنی، دارای رویکردی ترکیبی است. دادستان نیز متناسب با این اساسنامه لازم است در چارچوب اختیارات خود عملکردی ترکیبی ارائه دهد؛ بنابراین دادستان با استفاده از معیارها و متناسب با مواد اساسنامه می‌تواند چندی وجهی عمل کند. یکی از این اختیارات، صرف نظر کردن از پرونده‌ها در جهت منافع عدالت است. اختیار دیگر دادستان، امکان اصلاح و تغییر اتهاماتی است که پیش از آن به متهمان وارد کرده است.

واژگان کلیدی

دوگانه‌گرایی قضایی، جنایات سایبری، جنایات بین‌المللی، دیوان کیفری بین‌المللی، اختیارات دادستان دیوان کیفری بین‌المللی.

Judicial hybridization in international cybercrimes within the powers of the international criminal prosecutor

Abstract

One of the areas of investigation in the International Criminal Court is cybercrimes. Due to their nature, these crimes require a lot of sensitivity in the discussion. In this research, which has been done by descriptive-analytical method. The powers of the international criminal prosecutor in dealing with these crimes have been examined and judicial hybridization has been considered. Hybridization is used to refer to the phenomenon whereby there is convergence between different legal systems. The Statute of the International Criminal Court has a hybrid approach due to its influence from both the common law and civil law legal systems. According to this statute, the prosecutor must provide a combined performance within the framework of his authority. Therefore, the prosecutor can act multifacetedly by using criteria and according to the articles of the statute. One of these powers is to dismiss cases in the interests of justice. Another authority of the prosecutor is the possibility of modifying and changing the charges that he has previously brought against the defendants.

Keywords: judicial hybridization, cyber crimes, international crimes, International Criminal Court, powers of the Prosecutor of the International Criminal Court.

هنوز نیم قرن از بروز و ظهور فناوری رایانه نگذشته است؛ فناوری‌ای که در ابتدا تنها از آن انتظار می‌رفت محاسبه دقیق از حجم‌های بالای اطلاعات و نتایج آن در کمترین زمان ممکن ارائه دهد، اما به تدریج آشکار شد که قابلیت‌های گوناگون آن به مراتب بیشتر و متنوع‌تر از این فرایندهاست. با پیشرفت فناوری اطلاعات و ارتباطات، تحولاتی اساسی در زیست انسانی صورت گرفت. آن دسته از رفتارهای انسانی که به شکل سنتی جرم تلقی می‌شد، امروز به شکل ترجمه ایده‌های مجرمانه به زبان خاص رایانه و یا از طریق فضای سایبری تحقق می‌یابد. به این ترتیب، فضای جدیدی به نام فضای سایبر به مفهوم مجموعه‌ای که ذخیره و انتقال داده‌های الکترونیکی به وجود آمده است.^۱ ایجاد شده است که در آن مرز و محدوده به شکل سنتی معنی ندارد. با این همه می‌توان ادعا کرد که جدیدترین و بزرگ‌ترین چالش حقوق کیفری نیز، مقابله با جرایم سایبری است. یکی از این جرائم که زبان قابل توجهی را به دنبال دارد تجاوز سایبری است و ریشه آن را باید در اجلاس جهانی جامعه اطلاعات^۲ و اقدامات آژانس جهانی سایبری^۳ در سال ۲۰۰۷ دانست. تجاوز سایبری با پیشرفت‌های تکنولوژیکی که به صورت روزانه انجام می‌گیرد، شکل نوینی به خود گرفته و به همین دلیل چارچوب‌ها و قواعد حقوقی زمان پیش از ایجاد فضای سایبری را دگرگون کرده است. این دگرگونی منجر به شکل‌گیری یک نیاز اساسی در طراحی و پیاده‌سازی تغییرات جدی در مقررات مرتبط شده است. یکی از زمینه‌هایی که قواعد جدیدی را در این حوزه می‌طلبد، بحث دوگانه‌گرایی قضایی و ارتباط آن با احراز جرائم سایبری است. ضرورت دوگانه‌گرایی در رسیدگی به جرائم حوزه سایبری از آن جهت است که جرائم این حوزه به دلیل برخی ویژگی‌های ماهوی، به درستی قابل تشخیص نیستند؛ از این رو لازم است تا دادستان دیوان کیفری بین‌المللی با در اختیار داشتن اهرم دوگانه‌گرایی قضایی نسبت به احراز تجاوز سایبری یا وصف جزایی جنایتی دیگر آن اقدام نماید. چراکه برای وی جرم انگاری طولانی‌ترین اختلاف لاینحل منطقه‌ای در جهان است.^۴

با توجه به آنچه گفته شد، پرسش پژوهش حاضر این است که «آیا دادستان دیوان کیفری بین‌المللی در رسیدگی به جنایات سایبری می‌تواند از دوگانه‌گرایی قضایی به مفهوم امکان تغییر و یا اصلاح کیفرخواست بهره‌مند شود؟» اگر پاسخ به این سؤال مثبت است، «مبانی استفاده از چنین حقی چیست و دادستان به چه شکل می‌تواند از این اختیار استفاده کند؟». به نظر می‌رسد دادستان دیوان با توجه به برخی مبانی مانند «تأمین منافع عدالت» و متناسب با مواد اساسنامه تصریح شده در بندهای ۵۴ و ماده ۱۲۱ آیین دادرسی دیوان، قادر است به صورت دوگانه‌گرایی اقدام نموده و عملکردی ترکیبی ارائه دهد. در این پژوهش که به روش توصیفی - تحلیلی صورت گرفته است، عمده اختیارات دادستان دیوان کیفری بین‌المللی مورد تحلیل و بررسی قرار می‌گیرند. تمرکز اصلی پژوهش بر دوگانه‌گرایی قضایی و تغییراتی است که دادستان در فرآیند رسیدگی در کیفرخواست صادره برای متهمان جنایات سایبری ایجاد می‌کند.

۱- جرائم سایبری

جرم سایبری در اصطلاح به جرمی گفته می‌شود که در محیطی غیرفیزیکی علیه فناوری اطلاعات با حالات شبیه‌سازی و مجازی‌سازی در قالب حملات سایبری ارتکاب می‌یابد.^۵ به واقع جرم سایبری یک جرم سنتی است که با کمک کامپیوتر، فوق‌العاده دگرگون شده و تغییر یافته است، به گونه‌ای که مأموران اجرای قانون برای کشف و بررسی این جرم نیاز به درک و شناخت اساسی از

1. M.E.Kabay, Anonymity andn Identity Cyberspace, in" Computer security handbook", forth edition, John Willey & sons Inc, United States of America, Nes York, 2002,p53.

2. World Summit on the Information Society (WSIS)

3. Global Cybercrime Agenda (GCA)

^۴ دیوید بوسکو، عدالت ناهموار «دادگاه کیفری بین‌المللی در منظومه ی قدرت های سیاسی». ترجمه دکتر حسین آقایی جنت مکان و همکاران، چاپ اول (تهران: جنگل، ۱۳۹۶)، ۱۹۵.

۵. جواد جاویدنیا، جرائم تجارت الکترونیکی، چاپ دوم (تهران: خرسندی، ۱۳۸۸)، ۲۳۵.

کامپیوترها دارند. گروهی از دانشمندان معتقدند سایر دستگاه‌های فناوری اطلاعات، نظیر برخی دستگاه‌های الکترونیکی نیز در جرائم سایبری دخیل هستند. امروزه بسیاری از جرائم سنتی، با رویکرد ابزار محور^۷، همزمان با پیشرفت فناوری اطلاعات و ارتباطات به شدت متحول و به جرائم سایبری، با رویکرد نتیجه محور^۸ تبدیل شده‌اند و همین اثر وجه تمایز جرائم سایبری از سنتی است. قبل از سال ۲۰۰۱ اکثر تعریف‌ها، جرم رایانه‌ای را به‌عنوان یک واسطه برای حمله به فعالیت‌های اقتصادی و تکنیک‌های نفوذ در امنیت، نظیر نفوذگری و رخنه‌گری^۹ تبیین می‌کردند. اولویت درک جرم رایانه‌ای به‌مثابه حمله به یک وسیله یا سازمان، به یک رویکرد پیشرفته‌تر برای نگریستن به آن از منظر شخص بزه‌دیده تبدیل شد. وال^{۱۰} جرائم رایانه‌ای را به‌عنوان «جرائمی که در فضای سایبر رخ می‌دهند» تعریف می‌کند. او همچنین عنوان می‌کند که در دوران اینترنت، اصطلاح جرم رایانه‌ای، نماد عدم امنیت و خطر برخط است.^{۱۱} تعریف ارائه‌شده توسط Answers.com شاید فشرده‌ترین و موجزترین پاسخ به چستی جرم رایانه‌ای باشد. جرم رایانه‌ای هر نوع به‌کارگیری رایانه به‌عنوان یک ابزار برای پیگیری هدف‌های غیرقانونی است. این اهداف غیرقانونی شامل ارتکاب کلاهبرداری، نقض مالکیت معنوی^{۱۲}، سرقت هویت^{۱۳} و یا نقض حریم خصوصی^{۱۴} است. به‌عقیده میسون، «درنظرگرفتن جرم رایانه‌ای به‌عنوان هر جرمی که در آن یک رایانه یا سایر تجهیزات دیجیتال ایفای نقش می‌کنند، مفید است. همچنین تعریفی کارکردی از جرم رایانه‌ای ارائه می‌دهد که خود رایانه را به‌عنوان یک هدف، یک ابزار و حتی حاوی شواهد نشان می‌دهد.^{۱۵} وال (۲۰۰۸) نیز جرائم رایانه‌ای را این‌گونه تعریف می‌کند: «خطر و ناامنی برخط که امروزه به‌طور گسترده برای تعریف جرائم و آسیب‌هایی که با استفاده از فناوری‌های شبکه‌ای ارتکاب می‌یابند، استفاده می‌شود». همین‌طور از واژه «آسیب»^{۱۶} برای تعریف جرم رایانه‌ای استفاده کرده است. این واژه، تعریف ارائه‌شده را متمایل به جرائم علیه عواطف انسانی، نظیر تعقیب ایدئال^{۱۷}، آزار و اذیت^{۱۸}، مزاحمت^{۱۹} و غیره می‌کند؛ با این وجود، گرایش‌های نوین در تعریف جرم رایانه‌ای معنای این اصطلاح را به نحوی گسترش داده که جرائم رایانه‌ای مختلف نظیر سرقت هویت^{۲۰}، پولشویی سایبری^{۲۱}، فیشینگ^{۲۲} و جاسوسی سایبری با قصدهای کاملاً متمایز، نظیر منافع نظامی، صنعتی، سیاسی یا هک سیاسی در قالب ظهور هکتیویسم، سابوتاژها یا خرابکاری سایبری و یا جرائم بیولوژیکی سایبری^{۲۳}، تروریسم سایبری^{۲۴} را دربرمی‌گیرد.^{۲۵} یکی از مباحثی که در حوزه جنایات سایبری، در حقوق بین‌الملل مطرح است،

۶. مهرنوش ابوذری، جرم‌شناسی جرائم سایبری، چاپ اول (تهران: میزان، ۱۳۹۵)، ۳۱.

7. Instrumentality

8. Consequentiality

9. Cracking

10. Wall

11. D. S Wall, *Cybercrime: The transformation of crime in the information age* (Cambridge UK: Polity, 2007), 60.

12. Intellectual property

13. Stealing identities

14. Violating privacy

15. A. Misson, *Cyberspace: The human dimension* (Newyork: W.H. Freeman and Company, 2008), 110.

16. Harm

۱۷. معادل انگلیسی آن Stalking است و منظور نظارت ناخواسته و یا مکرری است که یک فرد یا گروه نسبت به فرد یا گروه دیگر دارد.

18. Harassing

19. Bullying

20. Identity theft

21. Cyber money laundering

۲۲. Phishing، به تلاش برای به‌دست‌آوردن اطلاعات از طریق جعل یک وب‌سایت، آدرس ایمیل و ... گفته می‌شود و یا به‌عبارت ساده‌تر، وقتی شخصی می‌کوشد شما را فریب دهد تا اطلاعات شخصی‌تان را در اختیارش بگذارید، یک حمله فیشینگ رخ داده است.

23. K. Dashora, "Cyber Crime in the Society: Problems and Preventions", *Journal of Alternative Persepctive in the Social Science*, 3 (2011):251

24. Cyber terrorism

منطبق بودن یا نبودن این دسته از جنایات، ا جنایت غیرسایبری مشابه و واکاوی امکان صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی در رسیدگی به آنهاست^{۲۶} و تنها با استقرار یک حکومت جهانی میتوان صلاحیت دیوان را تامین و تضمین نمود.^{۲۷} اگرچه با شکل گرفتن دیوان بین‌المللی کیفری، ایده عینیت یافتن اصل صلاحیت جهانی^{۲۸} برای رسیدگی به مهم‌ترین جنایات بین‌المللی با پیش‌بینی قاعده تکمیلی بودن^{۲۹} صلاحیت دیوان در اساسنامه آن (به این مفهوم که رسیدگی محاکم ملی دارای تقدم است و نه صلاحیت آنها) محقق نگردیده و لیکن با در نظر گرفتن رویه در حقوق بین‌المللی، حوزه صلاحیت جهانی دادگاه‌های داخلی و حتی دیوان کیفری بین‌المللی، مُستَبط از بند ب ماده ۱۳ اساسنامه که از سوی شورای امنیت تعیین وضعیت و ضرورت رسیدگی به موضوع حاصل میشود که صراحت ماده ۲۲ کنوانسیون بوداپست نیز جایگاه این صلاحیت را در فضای سایبری تأیید می‌نماید.^{۳۰}

هدف از اعمال صلاحیت جهانی، ارتباط این نظریه با جنایات بین‌المللی در نظم قانونی بین‌المللی است که به عنوان یک کل برای تعهدات دولت در جامعه بین‌المللی^{۳۱} اثرگذاری دارد^{۳۲} و روند شکل‌گیری جنایات، با اعمال همین صلاحیت، روندی تکاملی و تدریجی دارد و انتساب جرائم سایبری توسط دادستان، با توجه دوگانه‌گرایی قضایی، صرف نظر از صدور کیفرخواست اولیه، میسر میشود.^{۳۳}

همان‌طور که نوع و چگونگی صلاحیت دادگاه‌های داخلی و فرآیند محاکمه مجرمان سایبری، به‌موجب اساسنامه دیوان نیز با قیدوبندهایی مشخص، محدود شده است. این در صورتی است که به‌تبع پیدایش نظم جدید و به‌روز ناشی از پدیده جهانی شدن، روزانه جنایات‌های وسیعی رخ می‌دهند که از رسیدگی‌های کیفری مصون هستند؛ از جمله این جرائم، جرائم سایبری هستند که در این پژوهش مورد توجه قرار گرفته‌اند.

۲- دوگانه‌گرایی قضایی^{۳۴} و لزوم آن با توجه به ویژگی‌های خاص جرائم سایبری

پرسش بنیادین در باب جرایم سایبری این است که آیا تمایز جرایم مذکور با جرایم سنتی از نوع ماهیت است یا درجه؟ به بیان دیگر تفاوت‌ها از جنس کمیت‌اند یا کیفیت؟ آیا صرفاً فضای ارتکاب جرم، وسایل مورد استفاده، سرعت و حجم جرائم تغییر کرده یا ماهیت این جرایم نیز دچار تحول شده‌اند؟ آیا می‌توان این تحولات را ترکیبی از تغییرات کمی و کیفی دانست؟ در حالت اول یعنی پیش‌فرضی که در آن صرفاً وسیله و محیط ارتکاب جرم دچار دگرگونی شده‌اند، با مهاجرت مدل‌های سنتی به فضای دیجیتال و با تغییراتی نه‌چندان گسترده در سیاست کیفری موجود، می‌توان چالش‌های موجود را مرتفع ساخت^{۳۵}، اما اگر تمایزات، محصول تحولات بنیادین و ماهوی و یا ترکیبی از طیف اول و دوم باشد، برای پاسخگویی به الزامات نوین دنیای مجازی، تدوین رویکرد

۲۵. هالدر دباراتی، و کی جیشانکار، جرم رایانه‌ای و بزه‌دیدگی زنان، ترجمه مهرداد رایجیان اصلی، حسین محمد کوره‌پز و احسان سلیمی، چاپ اول (تهران: مجد، ۱۳۹۳)، ۳۸ و ۳۹.

۲۶. ایرج گلدوزیان و دیگران، «اصول حاکم سیاست جنایی تقنینی جرایم سایبری»، تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل ۴۲ (۱۳۹۷): ۲۳۳.
27. U.N.GAOR, 7th Sess. (Nov. 12, 1952), reproduced in Ferencz, An International Criminal Court, a Step Toward World Peace, 2:409

28. Universal jurisdiction or global jurisdiction.

29. Complementarity.

30. Kelly A. Gable, "Cyber-Apocalypse Now: Securing the Internet against Cyberterrorism and Using Universal Jurisdiction as a Deterrent", Vanderbilt Journal of Transnational Law, vol. 43, Issue 1, 2010, p.45.

31. Obligation of a stat to the internation commuty as a whole

32. Robert Cryer. Håkan Friman. Darryl Robinson. Elizabeth Wilmschurst, An Introduction to International Criminal Law and Procedure, United Kingdom: Cambridge University Press. 2010. Judgment, Arrest Warrant (Congo v. Belgium), 2002.p.51

33. William A. Schabas. Nadia Bernaz. Routledge Handbook of International Criminal Law, London: Taylor & Francis Group, 2011, pp. 339-340.

34. Judicial hybridization.

۳۵. گودرز افتخار جهرمی و ابراهیم اسلامی، «نحوه اعمال صلاحیت دادگاه‌ها در رسیدگی به جرائم فضای مجازی»، حقوقی دادگستری ۸۸ (۱۳۹۳): ۴۰.

کیفری افتراقی گریزناپذیر است. چنین به نظر می‌آید که تحولات ناشی از تولد فضای سایبر، متمایز از دگرگونی‌هایی است که در اثر گسترش سایر فناوری‌های پیچیده و مدرن پدید آمده‌اند. درست است که صنعت حمل‌ونقل، ارتباطات، جنگ‌افزار و سایر صنایع و تکنولوژی‌ها بزهکاری‌های خاص خود را تولید کرده‌اند، اما از آنجا که این دگرگونی‌ها عمدتاً جنبهٔ کمی داشته‌اند، نظام عدالت کیفری توانسته است با سرعت بیشتری خود را با الزامات ناشی از ساختارهای نوین هماهنگ سازد^{۳۶}؛ یعنی با استفاده از اصول و مبانی موجود حقوق جزا در بُعد شکلی و ماهوی در پی مقابله با جرایم ناشی از تحولات جامعهٔ صنعتی برآمده و توفیق نسبی کسب کرده است، اما ویژگی‌ها و خصایص بزه‌های ارتكابی در فضای سایبر حامل این پیام است که حقوق جزا در ابعاد شکلی و ماهوی وارد مرحلهٔ جدیدی شده است، به طوری که تنها شرط مبارزه با این‌گونه جرائم، ارائهٔ تحلیلی نو از نحوهٔ ارتكاب بزه سایبری و تدوین رویکرد کیفری متناسب با آن است. در عصر حاضر، سخن صرفاً این نیست که تجهیزات کافی برای مقابله با بزهکاری‌های روزافزون سایبری وجود ندارد و یا اینکه سرعت و شتاب موجود در رایانه‌ای کردن و حجم فراوان اطلاعات و استفاده از شبکه، فرصت کافی توسعهٔ سیستم‌های دفاعی در مقابل هجوم و پیشگیری از آن را به ما نداده است، بلکه حتی تسریع در آمادگی نظام قضایی موجود برای مقابله با موج نوین بزهکاری به صورت کامل پاسخگو نخواهد بود. یکی از مسیرهای مهم در این زمینه بحث دوگانه‌گرایی قضایی است.

اصطلاح دوگانه‌گرایی برای اشاره به پدیده‌ای استفاده می‌شود که به موجب آن بین نظام‌های حقوقی مختلف همگرایی^{۳۷} وجود دارد. دوگانه‌گرایی لزوماً حاکمیت ملی^{۳۸} را تغییر نمی‌دهد یا یک سیستم را جایگزین سیستم دیگری نمی‌کند. نمی‌توان دوگانه‌گرایی را با موفقیت یا شکست یک نظام حقوقی نسبت به دیگری سنجید. دوگانه‌گرایی یک روش اشتراکی رایج است که به بهترین وجه از طریق درک فرهنگ قانون اساسی و حقوقی کشورهای مختلف قابل فهم است. این دوگانه‌گرایی با توجه به ماهیت آنی بودن جرائم سایبری، ضروری به نظر می‌رسد. مفهوم متعارف زمان و مکان در دنیای مجازی دچار تحول شده است. یکی از فاکتورهای کُندی وقوع پدیدهٔ بزهکارانه در جهان واقعی بُعد مکانی میان سه ضلع بزهکاری یعنی بزهکار، آماج بزه و مکان ارتكاب بزه است. ساختار فضای سایبری به گونه‌ای است که در آن قرابت مکان میان سه عنصر فوق ضرورتی ندارد. این وضعیت موجب صرفه‌جویی شگرفی از بُعد زمان و هزینه برای بزهکاران شده و آنها را قادر ساخته است بدون وجود مانعی به نام مکان، جرائم متعددی را در سریع‌ترین زمان مرتکب شوند؛ هویتی را سرقت نمایند و یا پولی را از حسابی به حساب دیگر منتقل کنند.

در وهلهٔ اول دوگانه‌گرایی توسط حقوق خصوصی انجام شد. این امر اکنون جای خود را به یک قانون اداری اروپایی با پیامدهای مهم قانون اساسی، به‌ویژه برای نقش دادگاه‌ها و نهادها، داده است. فرآیند دوگانه‌گرایی در اتحادیهٔ اروپا مثال مهمی برای حقوق تطبیقی است^{۳۹}. معاهدهٔ لیسبون جدیدترین تجلی چگونگی همگرایی نظام‌های حقوقی در ۲۷ کشور عضو با حفظ عناصر حاکمیت ملی و قانونی در سطح همهٔ کشورهای عضو است. به این ترتیب ممکن است حقوق بشر چارچوبی فراگیر فراهم کند که در عین حفظ تأثیرات اجتماعی ملی، دوگانه‌گرایی را مجاز می‌سازد. ضرورت دیگر توجه به دوگانه‌گرایی، ویژگی ماهوی دیگری از جرائم سایبری تحت عنوان «عدم نیاز به مکان» است. در جرایم سنتی عمدتاً مجرم چاره‌ای جز حضور در صحنهٔ ارتكاب بزه ندارد. این حضور قبل و همزمان با وقوع بزه ضرورت می‌یابد. پس از ارتكاب بزه نیز اقداماتی برای مخفی کردن و یا استفاده از آثار و نتایج حاصل از ارتكاب صورت می‌گیرد. این امر، یافتن سرنخ و تحقیق دربارهٔ شناسایی و تعقیب بزهکاران را تسهیل می‌کند، اما عدم حضور بزهکار

۳۶. پرستو اسمعیل‌زاده ملاباشی، «حملهٔ سایبری به‌مثابهٔ جنایت تجاوز و بررسی صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی در رسیدگی به آن»، پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی ۱۰ (۱۳۹۶): ۴۶.

37. Convergence.

38. National sovereignty.

39. Cryer Robert, Hakan Friman and Darryl Robinson, *An Introduction to International Criminal Law and Procedure* (Cambridge: University Press, 2014), 115.

در صحنه وقوع بزه سبب می‌شود که شیوه‌های سنتی کشف بزه، تحقیق و شناسایی بزه‌کار قابلیت اجرا نداشته باشند. این وضعیت و ویژگی فراملی بزه سایبر، کار جمع‌آوری ادله اثبات بزه را با دشواری‌های خاص همراه می‌سازد. استفاده از رویکرد دوگانه‌گرایی قضایی، خصوصاً در مرحله تحقیقات می‌تواند یکی از راهکارهای موجود در جهت مقابله با این چالش‌ها باشد.

در این زمینه، ژاپن یک مطالعه موردی مفید است که به‌طور مشابه نشان می‌دهد که چگونه سازگاری ممکن است از طریق به‌کارگیری سیستم‌های حقوقی مختلف و در عین حال حفظ نگرش‌های فرهنگی و اجتماعی ملی انجام شود. برای شکل‌گیری دوگانه‌گرایی، لازم است که نقل و انتقالات حقوقی^{۴۰}، از جنبه‌های مختلف پیامدهای حقوقی و فرهنگی مطالعه شود^{۴۱}؛ از جمله پیامدهای حقوقی آسیب‌شناسانه و نقادانه، می‌توان به بروز چندپارگی حقوق^{۴۲} در حقوق بین‌الملل اشاره کرد. بروز قواعد متناقض و تصمیمات قضایی متناقض‌آمیز و توسعه‌های غیر اصولی در عرصه رسیدگی‌های بین‌المللی می‌تواند موجب نگرانی‌های انکارناپذیری شود.^{۴۳}

۳- تشکیل شعبه ترکیبی، رویکرد نوین در پژوهش‌ها

با وجود اهمیتی که دیوان کیفری بین‌المللی دارد، به دلیل فقدان اثربخشی، کارآمدی و یکنواختی در رویه قضایی و مهم‌تر از همه، انتخاب دادستانی موقعیت‌ها و پرونده‌ها و همچنین رویکرد آن به احترام به حاکمیت ملی، همواره مورد انتقاد قرار گرفته است.^{۴۴} به نظر می‌رسد برخی از دولت‌ها نمی‌خواهند اتباعشان در برابر هیئتی متشکل از قضات بین‌المللی، یک دادستان بین‌المللی و دست‌اندرکاران حقوق بین‌الملل و کارمندان دولت محاکمه شوند. چراکه در جامعه بین‌المللی از دید برخی‌ها، دادستان تروریست و دیوان را به لحاظ سوگیرهای خاص، دادگاه بی‌عدالتی اروپایی نامیده‌اند.^{۴۵} جرائم سایبری از این منظر، جزء جرائمی هستند که حساسیت‌های بیشتری را برای دولت‌ها ایجاد می‌کنند؛ چراکه در بسیاری از موارد، اتهامات جرائم سایبری به متخصصان و نخبگان وارد می‌شود. از این رو ماهیت جرائم سایبری، ایجاب می‌کند که نوع رسیدگی به پرونده متهمان، تأمین‌کننده نظر دولت‌ها نیز باشد. ارگان‌های منفرد دیوان کیفری و پرسنل آن اغلب به‌اشتباه، از سوی چنین دولت‌هایی به‌عنوان بازیگران خارجی و بالقوه خصمانه معرفی شده‌اند. پژوهشگران معتقدند که اگر این امکان برای دیوان کیفری بین‌المللی وجود داشته باشد که بازیگران قضایی ملی را در فرآیند تصمیم‌گیری خود ادغام کند و در عین حال مشروعیت بین‌المللی خود را حفظ کند، چنین مسئله‌ای حل خواهد شد. شعبه ترکیبی یا چندوجهی، ایده‌ای است که می‌تواند این امکان را فراهم کند. اصلاح اساسنامه^{۴۶} برای ایجاد یک شعبه ترکیبی، اولین گام برای مقابله با این واقعیت خواهد بود. این ایده‌ای است که ابتدا توسط قاضی چانگ^{۴۷} در یک سخنرانی آکادمیک^{۴۷} بیان شد و متعاقباً با کمک حامیان حقوق

40. Legal transfers

41. John McEldowney, *Hybridization: A Study in Comparative Constitutional Law* (Penn State: International Law Review, 2010), 237.

42. Fragmentation of the law.

43. See M. Koskeniemi, "Fragmentation of International Law: Difficulties Arising from the Diversification and Expansion of International Law" (Report of the Study Group of the International Law Commission, UN Doc. A/CN.4/L.682, 13 April 2006).

۴۴. محمد آشوری و همکاران، «دیوان کیفری بین‌المللی در آستانه دو دهه فعالیت: چالش‌ها و دستاوردها»، *آموزه‌های حقوق کیفری* ۱۸ (۱۳۹۸): ۱۰۱.

45. Presidential Aide Terms ICC 'European Court of Injustice', Sudan TV, translated from Arabic by BBC Monitoring Middle East, July 13, 2008. Account cites remarks made by Sudanese Presidential Edmund Sanders and Maggie Farley, "To Sudan, Court is Criminal," Aide Nafi Ali Nafi at a military ceremony in Omdurman, Sudan. Chicago Tribune, July 12, 2008, 9. Sudan to File Charges against Jee-Prosecutor, Report Says," Sudan Tribune (Paris), June 20, 2008

46. CC Judge Chung.

47. Q & A with Judge Chang-ho Chung of the International Criminal Court, October 03, 2017, Langdell Hall 225.

بشر دانشکده حقوق هاروارد تحقیق و توسعه یافت. تعدادی از سازمان‌ها، از جمله نمایندگان پارلمان برای اقدام جهانی و مدافعان، شروع به تحلیل امکان‌سنجی این گزینه کرده‌اند.

شعب ترکیبی، شعباتی هستند که هم داوران داخلی و هم بین‌المللی دارند. با این حال، در حال حاضر، تمام شعب دیوان کیفری بین‌المللی - پیش از محاکمه، دادگاه و استیناف - منحصراً از قضات بین‌المللی تشکیل شده‌اند.^{۴۸} این درحالی است که شعبات ترکیبی در بسیاری از زمینه‌ها استفاده می‌شوند. چندین مورد از برجسته‌ترین دادگاه‌ها و مکانیسم‌های کیفری بین‌المللی یا شبه‌بین‌المللی - مانند شعبات فوق‌العاده در دادگاه‌های کامبوج^{۴۹} و دادگاه ویژه سیرالئون^{۵۰} - به صورت ترکیبی تشکیل شده‌اند. شعبات و چندین دادگاه بین‌المللی غیرکیفری، مانند دیوان بین‌المللی دادگستری و دادگاه آمریکایی حقوق بشر، به قضات موقت به شیوه‌ای اجازه می‌دهند که در یک شعبه ترکیبی فعالیت کنند.^{۵۱} استفاده از اصطلاح «شعبات ترکیبی» نشان‌دهنده نهاد یک شعبه متشکل از قضات موقت، علاوه بر قضات بین‌المللی تشکیل‌دهنده شعبات ICC است. از دیدگاه حقوق بین‌الملل عمومی، چنین شعبه‌ای را نمی‌توان به طور کلاسیک به عنوان یک شعبه ترکیبی واقعی نام برد، به همان صورتی که ادغام یک قاضی موقت توسط دیوان بین‌المللی دادگستری توسط هریک از طرفین مناقشه یا منازعه، باعث نمی‌شود آن را به عنوان یک شعبه قضایی ترکیبی تلقی کرد.

۴- اختیارات دادستان و ارتباط آن دوگانه‌گرایی قضایی

در این بخش، اختیاراتی از دادستان دیوان کیفری بین‌المللی که با دوگانه‌گرایی قضایی دارای ارتباط است، بررسی و واکاوی می‌شوند. این اختیارات در مراحل ۱- شروع تحقیقات و رسیدگی ۲- انتخاب موارد خارج از یک موقعیت ۳- انجام تحقیقات و ۴- رویکرد ترکیبی مورد توجه بوده است.

۱-۴- شروع تحقیقات و رسیدگی توسط دادستان دیوان کیفری بین‌المللی

ماده ۳۴ (ب) اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی، دفتر دادستانی را به عنوان یکی از ارکان دیوان معرفی می‌کند. ماده ۴۲ (۱) اساسنامه دیوان، دفتر دادستانی را به عنوان یک ارگان مستقل معرفی می‌کند. ماده ۱۳ آیین دادرسی مقرر می‌دارد که دفتر دادستانی باید توسط یک دادستان مستقل که بی‌طرفانه عمل می‌کند، اداره شود. دادستان با رأی مخفی و با اکثریت آرای مجمع کشورهای عضو (ASP) انتخاب می‌شود.^{۵۲} سیستم دیوان کیفری بین‌المللی، مکانیسم گسترده‌تری برای آغاز تحقیقات درباره نقض حقوق کیفری بین‌المللی و حقوق بین‌الملل بشردوستانه فراهم می‌کند. دفتر دادستانی، اولین نقطه تماس در هنگام ارتکاب جنایات است؛ بنابراین ارگان اصلی در اجرای مأموریت دادگاه برای مبارزه با جنایات سایبری خواهد بود.^{۵۳} ماده ۴۲ اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری، مسئولیت‌ها و وظایف دادستان را مشخص می‌کند. همین ماده از استقلال عملکردی دفتر دادستانی در برابر فشار و تأثیر خارجی محافظت می‌کند.^{۵۴} لازم به ذکر است که استقلال دفتر دادستانی یک حق نیست، بلکه یک مسئولیت است؛ بنابراین از دادستان انتظار می‌رود که صلاحیت خود را عاقلانه اعمال کند.^{۵۵} اساسنامه به دادستان اختیاراتی می‌دهد که مستقلاً درباره هر

48. Michail Vagias et al., "Hybrid" Tribunals, *International Conflict and Security Law* (2022): 641.

49. Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia (ECCC).

50. The Special Court for Sierra Leone (SCSL).

51. Kerstin Bree Carlson, *Trying Hissène Habré 'On Behalf of Africa': Remaking Hybrid International Criminal Justice at the Chambres Africaines Extraordinaires*, in: *Strengthening the Validity of International Criminal Tribunals* (Brill: Nijhoff, 2018), 360.

۵۲. بند ۴، ماده ۴۲، اساسنامه رم.

53. C.Scafferling, *International Criminal Procedure* (Oxford, 2012), 149.

۵۴. بند ۱، ماده ۴۲، اساسنامه رم.

55. F. Bensouda, "Challenges Related to Investigation and Prosecution of the ICC", trans. Edith Roberto Bellelli, *International Criminal Justice: Law and practice from the Rome Statute to its review*, ASHGATE (2010): 132.

موقعیتی که در صلاحیت این اساسنامه است، تحقیقات را آغاز کند.^{۵۶} با این حال این اختیار مطلق نیست، زیرا دادستان برای شروع تحقیقات معین به مجوز شعبهٔ مقدماتی^{۵۷} نیاز دارد. او کامپو ادعا می‌کند که جدید بودن رژیم حقوقی دیوان بین‌المللی کیفری، دادگاه را از محدودهٔ شورای امنیت سازمان ملل متحد یا از حوزه اختیارات ایالات متحده خارج کرد.^{۵۸} برخلاف دادستان‌های بین‌المللی دادگاه‌های «توافقی» که موقعیت‌های انتخاب‌شده توسط سیاستمداران به آنها ارجاع می‌شد، دیوان کیفری بین‌المللی برای انتخاب موقعیت‌ها جهت تحقیق از استقلال برخوردار است. او کامپو توضیح می‌دهد که نقش شعبهٔ مقدماتی PTE برای تأیید قضایی انتخاب یک موقعیت برای تحقیق و به‌منظور ترویج بی‌طرفی انجام شده است.^{۵۹} این آزادی عمل و نبود فشار، منجر خواهد شد که دادستان بتواند با رویکردی همگرایانه نسبت به بررسی نظام‌های حقوقی عمل کند و هریک از این نظام‌ها و یا ترکیبی از آنها را در شروع تحقیقات برگزیند.

نظارت قضایی بر صلاحیت دادستان در اعمال اختیارات در تحقیقات مربوط به جنایات ادعایی علیه بشریت در خشونت‌های پس از انتخابات در کنیا واضح بود.^{۶۰} با این حال، برخی از مفسران استدلال می‌کنند که آزادی دادستانی تحت نظارت سیستم دیوان کیفری بین‌المللی به‌شدت محدود شده است؛ زیرا این دادگاه دائمی دارای صلاحیت دائمی نظارت بر درگیری‌ها و سرزمین‌های نامحدود است، درحالی‌که دادگاه‌های موقت و ترکیبی و نقش آنها در بازگرداندن صلح و امنیت بین‌المللی منجر به آزادی گستردهٔ دادستانی شده است.^{۶۱} ممکن است استدلال شود که استقلال دادستانی در تصمیم دادستان برای تعقیب یا عدم تعقیب، براساس حقایق پرونده و با هدایت قانون است، خواه پرونده‌ای که به او ارجاع شده باشد، به او اختصاص یا محول شده باشد یا توسط او آغاز شده باشد. وقتی صحبت از ارجاعات توسط شورای امنیت به میان می‌آید، دادستان وظیفه دارد تحقیقات را آغاز کند؛ او اختیار دارد پس از بررسی اولیه نتیجه‌گیری کند که مبنای منطقی برای ادامه وجود ندارد.^{۶۲} در مقابل، استدلال می‌شود که اختیار دادستانی تحت اساسنامهٔ رُم با وظایف و اختیارات شورای امنیت سازگار نیست.^{۶۳} ادعا می‌شود که دادستان حق ندارد از انجام یک بررسی مقدماتی برای تشخیص اینکه معتقد است هیچ مبنای معقولی برای ادامه وجود ندارد، امتناع کند.^{۶۴} این استدلال پذیرفتنی نیست، زیرا دیوان خارج از قلمرو سازمان ملل تشکیل شده است، اگرچه هر دو نهاد ممکن است تمایلات مشابهی برای تضمین عدالت، صلح و امنیت داشته باشند. همچنین باید پذیرفت که شورای امنیت سازمان ملل اگرچه تنها رکنی است که میتواند با تفسیر موسع و گسترده به اقدامات علیه صلح و امنیت واکنش سریع نشان دهد؛^{۶۵} دیگر انحصار رسیدگی به درگیری‌ها و موقعیت‌های پس از منازعه را، که شامل جنایات توده‌ای در دوران پس از دیوان کیفری بین‌المللی است، ندارد.

۲-۴- انتخاب موارد خارج از یک موقعیت در مسیر دوگانه‌گرایی

۵۶. ماده ۱۵، اساسنامه رم.

57. PTC: Pre-Trial Chamber.

58. L.M. Ocampo, "The International Criminal Court in motion", trans. Edith Stahn C. and Sluiter G., The Emerging practice of the International Criminal Court (MartinusNijhoff: Leiden-Boston, 2009), 13.

59. Ibid, 14.

60. Situation in the Republic of Kenya Case No ICC-01/09-1, Decision Assigning the Situation in the Republic of Kenya to Pre-Trial Chamber II (Nov. 6. 2009).

61. A. Zahar and G. Sluiter, *International Criminal Law* (Oxford, 2008), 357.

62. Scafferling, op.cit., 152.

63. J. Ohlin, 'Peace, Security and Prosecutorial Discretion', trans. Edith C. Stahn and G. Sluiter, The Emerging practice of the International Criminal Court (MartinusNijhoff: Leiden-Boston, 2009).

64. Ibidem.

65. Bianchi, A., "Enforcing International Law Norms Against Terrorism: Achievements and Prospects", in A. & Bianchi (ed.) *Enforcing International Law Norms against Terrorism*, Oxford: Hart Publishing, (2004). pp.515-518. Bianchi, A., "Assessing the Effectiveness of the UN Security Council's Anti-Terrorism Measures: the Quest for Legitimacy and Cohesion". *EJIL*. 17, (2006) p.889.

بند ۱ ماده ۵۳ اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی، ملاحظاتی را برای دادستان در هنگام انتخاب وضعیتی که باید حد آستانه را رعایت کند مشخص می‌کند؛ یعنی باید احتمال زیادی وجود داشته باشد که جرم مندرج در ماده ۵ اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی ارتکاب یافته یا در حال انجام است. دادستان باید بررسی کند که آیا جنایت سایبری رخ داده طبق ماده ۱۷ اساسنامه دیوان پذیرفتنی است یا خیر؟ شدت جنایت سایبری به وقوع پیوسته و همچنین منافع بزه‌دیدگان و اینکه آیا تحقیقات به نفع عدالت است یا خیر، باید در نظر گرفته شود.^{۶۶} انتخاب پرونده‌های جنایات سایبری بسیار چالش برانگیز، اما یک فرآیند اجتناب‌ناپذیر است؛ زیرا از نظر منابع برای دیوان، رسیدگی به همه پرونده‌ها عملی نیست.^{۶۷} با توسعه فعالیت سایبری، صلح و امنیت سایبری، یک اصل ضروری است که با توسل به زور سایبری، نقض می‌شود. اصل منع توسل به زور، برای تعیین نقض یا عدم نقض ماده ۲(۴) منشور ملل متحد و ممنوعیت آن در حقوق بین‌الملل عرفی به کار می‌رود و از دید مایکل اشمیت در پرتو هدف اساسی منشور و با تفسیر موسع به «خشونت» معنا می‌گردد.^{۶۸} در مقابل به‌کارگیری زور توسط فرد متخاصم، مداخله قانونی توسط شورای امنیت جامعه بین‌المللی به منظور ایجاد صلح و امنیت بین‌المللی، می‌تواند با ارجاع امر به دیوان کیفری بین‌المللی صورت گیرد. نقض صلح و امنیت سایبری بین‌المللی، با ارتکاب جرائم سایبری در صورت رسیدن به آستانه مقتضی می‌تواند قابل احراز به‌عنوان «جنایت تجاوز» در قالب «فاعل معنوی» باشد.^{۶۹} البته باید دانست که در تشخیص، وضعیت جنایت تجاوز از ماهیت سیاسی فاصله گرفته و به سمت امری، حقوقی و قضایی سوق پیدا نموده است.^{۷۰}

وفق قاعده ۱۳ دستورالعمل تالین ۱ در سال ۲۰۱۳،^{۷۱} سایبری و نیز بند ۶ ماده ۶۹ در دستورالعمل تالین ۲ در سال ۲۰۱۷، آستانه مد نظر بر مبنای اثر، گستره و شدت در بروز جرائم سایبری، آستانه جنایت تجاوز را باید «حمله مسلحانه» دانست که دارای ماهیت نقض قواعد حقوق بین‌الملل و منع توسل به زور است و مسئولیت کیفری آن علاوه بر فرد متخاصم، به فعالان غیردولتی مطلع نیز توسعه خواهد یافت.^{۷۲}

در مواردی که دادستان تصمیم می‌گیرد در پرونده‌ای که از طرف دولت یا شورای امنیت ارجاع شده، تحقیقات را ادامه ندهد، دولت ارجاع‌دهنده یا شورای عالی امنیت یا شعبه مقدماتی می‌توانند به درخواست خودشان این موضوع را بررسی کنند.^{۷۳} با توجه به اینکه در اساسنامه رُم تعقیب قضایی مستقل یا خصوصی پیش‌بینی نشده است، پس از بررسی، شعبه مقدماتی موضوع را برای بررسی مجدد به دادستان ارجاع می‌دهد.

۳-۴- انجام تحقیقات

66. M. Brubacher, 'Prosecutorial Discretion within the International Criminal Court', 2 *J.I. CJ* 71(2004):76.

67. A. Danner, 'Enhancing the legitimacy and accountability of Prosecutorial discretion at the ICC', 97 *A.J.I.L* 510 (2003): 520.

68. Michael N. Schmitt, *Bellum Americanum Revisited: US Security Strategy and the Jus Ad Bellum*, Transcript of Sixteenth Waldemar A. Solf Lecture in International Law to the Judge Advocate General School, US Army, Charlottesville Virginia, 28 February 2003, (2003) 176 *Mil. L. Rev.* 364, 419.

۶۹. محمدعلی اردبیلی، *حقوق جزای عمومی*، جلد دوم، چاپ پنجاه و هشتم (تهران: بنیاد حقوقی میزان، ۱۴۰۰)، ۵۴.

70. The Princeton Process on the Crime of Aggression: Materials of the Special Working Group on the Crime of Aggression, 2003-2009, ed. Stefan Barriga, Wolfgang Danspeckgruber, and Christian Wenaweser (Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers), ix

71. N Michael. Schmitt, *Tallinn Manual on The International Law Applicable To Cyber Warfare I* (Cambridge University Press, 2013), 53

72. Michael N Schmitt, *Tallinn Manual 2.0 on The International Law Applicable To Cyber Operations* (Cambridge University Press, 2017), 82-89

۷۳. بند سوم، ماده ۵۳، اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی.

دادستان موظف است از طریق انجام تحقیقات عینی، حقیقت را کشف کند.^{۷۴} در همین راستا، او مجاز است برای تسهیل همکاری همکاری با دولت‌ها بر اساس منشور ملل متحد^{۷۵} و همچنین سازمان‌ها، موافقت‌نامه‌هایی را اجرا کند. این قراردادها، خصوصاً به دلیل ماهیت جنایات سایبری، ممکن است حاوی مفاد محرمانگی باشند تا اطلاعاتی را که عرضه‌کننده در دسترس آنها قرار داده است، فاش نکنند، بلکه از این اطلاعات فقط به‌عنوان ابزاری برای به‌دست‌آوردن شواهد جدید استفاده کنند.^{۷۶} مرحله تحقیق شامل پنج فاز است. در هریک از این پنج فاز، نحوه توسل به دوگانه‌گرایی تبیین شده است:

۱) مرحله پیش‌تحقیقاتی که طی آن دادستان بلافاصله پس از در دسترس قرارگرفتن اطلاعات، ارزیابی و تعیین می‌کند که آیا «مبنای معقولی» برای ادامه وجود دارد یا نه؛ بنابراین تحقیقات را آغاز می‌کند یا تحقیقات را برحسب مورد خاتمه می‌دهد.^{۷۷} دادستان این اختیار و قدرت ابتکار^{۷۸} را دارد که با درخواست اطلاعات از دولت‌ها، سازمان ملل متحد، سازمان‌های دولتی یا هر منبع موثق دیگری که در زمینه جنایت سایبری رخ داده، مطلع است و یا می‌تواند اطلاعاتی را جمع‌آوری کنند، همکاری کند.^{۷۹} این مرحله بسیار مهم است، زیرا به‌عنوان فرآیند غربال کردن اطلاعات معتبری عمل می‌کند که مستلزم بررسی هستند. همچنین ضمن محافظت از حقوق افراد، شناسایی مناسب مظنونان واقعی مشارکت‌کننده در جنایت سایبری رخ داده را نیز تسهیل می‌کند.^{۸۰} در این مرحله، توسل به دوگانه‌گرایی راهکاری است که در قبال درخواست برخی از دولت‌ها ممکن است ایجاد شود. بدین معنی که دولت‌ها ممکن است در مرحله پیش از تحقیقات، به قوانین و نظام‌های حقوقی اشاره و درخواست کنند که دفاع و یا جلسه استماعشان براساس یک نظام حقوقی خاص و یا در شعبه ترکیبی صورت بگیرد.

۲) فاز تحقیقات بدین شکل ادامه می‌یابد: بازجویی از مظنون و ارزیابی اطلاعات توسط دادستان. پس از آن دادستان مشخص می‌کند که آیا مبنای کافی برای ادامه وجود دارد یا نه. از این‌رو یا تعقیب را آغاز می‌کند یا برحسب مورد ممکن است تحقیقات را خاتمه دهد؛^{۸۱} علاوه بر این، در این فاز، دادستان یک یا چند پرونده را از یک موقعیت توسعه می‌دهد و هم مطالب مجرمانه و هم تبرئه‌کننده را در رابطه با فرد مظنون جمع‌آوری می‌کند.^{۸۲}

۳) ویژگی‌های جنایات سایبری نظیر الف) «میراث مشترک بشریت»^{۸۳} و ^{۸۴} به معنای شرایط خاص در فضای سایبری جهت خروج از انحصار دولت‌ها یا شرکت‌های خصوصی (ب) گستردگی حوزه عملکرد (ج) آنی و سریع بودن حصول نتیجه (د) آسیب‌پذیری سامانه‌های رایانه‌ای در برابر جرائم سنتی (ه) فرایند استگانوگرافی^{۸۵} که اختفای اطلاعات نیز نامیده می‌شود، چالش‌های را برای ارزیابی و کشف داده‌ها، دشوار یا غیر ممکن می‌سازد و شرایط را از جنایات سنتی متمایز و متفاوت می‌سازد.^{۸۶}

۷۴. بند اول، ماده ۵۴، اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی.

75. UN General Assembly Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Co-operation among States in Accordance with the Charter of the United Nations, 24 October 1970, UN Doc. 2625 (XXV)

76. ICC Prosecutor v Lubanga, AC, ICC-01/04-01/06-774 (OA6), 14 December 2006, Judgement on the Appeal of Mr. Thomas Lubanga Dyilo against the Decision of the PTCI entitled 'Second Decision on the Prosecution Requests and amended requests for Redactions under Rule 81', para 35.

۷۷. بند اول، ماده ۵۳، اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی.

۷۸. دیدیه روبو، حقوق کیفری بین‌المللی، ترجمه دکتر بهزاد رضوی فرد و دکتر محمد فرجی، چاپ اول (تهران: نشر میزان، ۱۳۹۹)، ۷۶۵.

۷۹. بند دوم، ماده ۱۵، اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی.

80. Scafferling, op.cit., 230.

۸۱. بند ۲ و ۳ ماده ۵۳ اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی و ماده ۴۸ آیین دادرسی.

۸۲. بند ۱ ماده ۵۴ اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی.

83. Common Heritage of Mankind

84. Yasser Ziaei, Ehsan Shakibnejad, Legislation in Cyberspace from the Prospect of International Law and the Iranian Law. *International Law Review*. Vol. 57, (1396) p: 229

85. Steganography

۴) با توجه به ویژگی های بیان شده در جنایات سایبری، این فاز از تحقیق در این گونه جرائم، دشوار و زمان بر بوده و نیازمند متخصصان است. تخصص در این حوزه را تحت عنوان علم فارنزیک^{۸۷} یا پزشکی قانونی سایبری و علم کشف شواهد و جرائم سایبری می نامند که وظیفه جمع آوری ادله و مستندات در صحنه های وقوع جنایات و تشکیل پرونده را بر عهده دارد.^{۸۸} دوگانه گرایی در این فاز به منزله امکان ارتباط متخصصان حوزه سایبری با متخصصان حقوقی از نظام های حقوقی متفاوت و در نظر گرفتن بهترین راه و رویکرد برای رسیدگی به تحقیقات و تأمین عدالت است.

۵) فاز تعقیب شامل انجام تحقیقات بیشتر توسط دادستان و آماده سازی پرونده برای تأیید اتهامات می شود.^{۸۹}

۴-۴- رویکرد ترکیبی و لزوم دوگانه گرایی

پیشینه تنظیم و تدوین اساسنامه رُم بیانگر این مسئله است که به هنگام تصمیم گیری برای تعیین حدود صلاحیت های دادستان دیوان، هریک از نمایندگان نظام های حقوقی کامن لا و رومی - ژرمنی، به ارائه استدلال های گوناگون پرداخته اند. چنین استدلال ها و مباحثی منجر شده است که اساسنامه دیوان رویکردی ترکیبی بیاید.^{۹۰} به عنوان مثال، دادستان دیوان مانند نظام رومی - ژرمنی به تبعیت از روش دادرسی تفتیشی، منافع بین المللی را با فرآیندهای تحقیق، شناسایی و تحقیق فراهم می کند و از منظری دیگر به تبعیت از نظام کامن لا و به روش آیین دادرسی اتهامی، نقش یک طرف دعوا را ایفا می کند.^{۹۱} به عنوان یک نمونه دیگر، بحث نظارت قضایی بر حوزه اختیارات دادستان، با قدرت هدایت تحقیق در رسیدگی به قصد اعاده وضع به صلح و امنیت بین المللی^{۹۲} و بحث رسیدگی ترفعی در فاز تحقیقات مقدماتی، برگرفته از نظام حقوقی رومی - ژرمنی است.^{۹۳} نظام دادرسی دیوان نیز در فرآیند تعقیب، اختیارات را بین دادستان و شعبه مقدماتی (متشکل از سه قاضی)، مشترکاً توزیع کرده است. این اختیار مشترک، به معنای سلب استقلال دادستان نبوده و دادستان تحت نظارت قضایی شعبه مقدماتی به صورت کاملاً مستقل اقداماتی را انجام می دهد.^{۹۴} این نظارت، علاوه بر مرحله تحقیق، مراحل احضار، جلب و بازداشت را نیز شامل می شود. پس از پایان یافتن تحقیقات مقدماتی، رویکرد شعبه مقدماتی به فراتر از نظارت ارتقا می یابد؛ به عنوان نمونه شعبه مقدماتی، کلیه دلایل و شواهد گردآوری شده توسط دادستان را بررسی می کند و آنها را از منظر کفایت می سنجد، حتی ممکن است نسبت به اتهامات مد نظر دادستان، اصلاحاتی را انجام دهد و یا آنها را جرح و تعدیل کند. این رسیدگی به صورت تماماً ترفعی و در حضور دادستان، متهم یا متهمان و وکیل مدافع صورت می گیرد. با مقایسه تطبیقی بین شعبه مقدماتی و دادگاه بخش و هیئت منصفه در سیستم کامن لا، چنین برمی آید که نقش شعبه مقدماتی از فعالیت و تأثیر بیشتری در فرآیند نظارت بر دادستان برخوردار است. از سوی دیگر، هیئت منصفه نیز نمی تواند اتهامات درج شده در

87. forensic

۸۸. بختیاری، مجید و بختیاری، سعید. «دفاع سایبری-پیشگیری از تهدیدات بین المللی دیجیتال فارنزیک و راهکارها». چاپ اول (تهران: نشر شهر هوشمند، ۱۳۹۶)، ۱۱۵.

۸۹. ماده ۶۱ اساسنامه دیوان کیفری بین المللی.

90. Christensen Robert, "Getting To Peace By Reconciling Notions Of Justice: The Importance Of Considering Discrepancies Between Civil And Common Legal Systems In The Formation Of The International Criminal Court", *International Law and Foreign Affairs*. 2(2002): 398.

۹۱. محمدهادی ذاکر حسین، «اختیارات دادستان دیوان کیفری بین المللی در آغاز فرایند ارزیابی مقدماتی»، *حقوق دادگستری* ۱۱۷ (۱۴۰۱): ۶۲.

۹۲. دیدیه، پیشین، ۷۶۷.

93. Sandra C. Wisner, "Criminalizing Corporate Actors for Exploitation of Natural Resources in Armed Conflict: UN Natural Resources Sanctions Committees and the International Criminal Court", *International Criminal Justice* 16, (2018): 977.

94. M. Cherif Bassiouni and Hansen Douglass, *Contemporary Issues Facing the International Criminal Court* (Brill: Nijhoff, 2020), 311.

کیفرخواست را اصلاح^{۹۵} کند. با توجه به شرایط پیش گفته و از آنجا که دادستان با متهمان، وکلا، شاهدان، قضات سیستم‌های حقوقی مختلف و متخصصان سایبری در ارتباط است، لازم است که در اعمال صلاحدید، ماهرانه عمل کند. از این رو آیین دادرسی ترکیبی، نیازمند عملکرد و رویکرد ترکیبی از سوی دادستان است. این رویکرد ترکیبی، از مهمترین ضرورت‌های دوگانه‌گرایی قضایی در رویکرد و عملکرد دادستان است.

۵- منافع عدالت و صلاحدید دادستان

دادستان دیوان کیفری بین‌المللی، با ابزار اختیاری منحصر به فرد این اختیار را دارد که از تحقیقات یا تعقیب در جهت «منافع عدالت»^{۹۶} با در نظر گرفتن شدت جرم و منافع بزه‌دیدگان صرف نظر کند. سیاست‌گذاری سال ۲۰۰۷ درباره منافع عدالت^{۹۷} تأکید می‌کند که اعمال اختیارات دادستان براساس بخش ج بند اول ماده ۵۳ و بخش ج بند دوم ماده ۵۳ اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری، منحصر به فرد است. براساس معیار منافع عدالت، در صورتی که دادستان پس از ارزیابی اولیه به این نتیجه برسد که آغاز کردن فرآیند تحقیقات به هر دلیلی (اعم از منافع بزه‌دیده) به نفع عدالت نیست، باید مسئله را به شعبه مقدماتی اطلاع دهد و فرآیند را متوقف کند^{۹۸}. این فرآیند می‌تواند در مرحله تعقیب نیز رخ دهد^{۹۹}. باید توجه داشت که استدلال براساس منافع عدالت نیازمند نگاهی ترکیبی نسبت به جنایت و نحوه رسیدگی به آن است. از این رو در بحث منافع عدالت نیز، دادستان می‌تواند با بهره‌گیری از دوگانه‌گرایی نسبت به تحقق یا عدم تحقق شرط «تأمین منافع عدالت» تصمیم‌گیری کند. در چنین شرایطی، اگر ارجاع‌کننده معترض باشد، شعبه مقدماتی به مسئله ورود کرده و در صورت صلاحدید می‌تواند از دادستان بخواهد که در تصمیم خودش تجدینظر کند. لذا، تصمیم دادستان زمانی دارای اعتبار است که از سوی شعبه مقدماتی، مورد تأیید واقع شود^{۱۰۰}. حال اگر شعبه مقدماتی، پس از بررسی‌هایش، با نظر دادستان مخالف باشد، دادستان موظف است که براساس اصل الزامی بودن تعقیب، فرآیند تعقیب را دنبال کند. این چنین به نظر می‌رسد که در این زمینه، صلاحدید دادستان نظارت بیشتری را به خود می‌بیند. این نظارت بیشتر به منظور تحقق هدف اصلی دیوان در جهت جلوگیری از بی‌کیفری است. این نظارت ویژه در زمینه جنایات سایبری نیز دارای اهمیت است؛ زیرا این جنایات از جرائم نوین و در عین حال آسیب‌زا بوده، به دلیل ماهیت جنایت، گاه از رسیدگی مغفول می‌مانند.

۶- اصلاح و تغییر اتهام از اختیارات دادستان

ماده ۶۱ اساسنامه^{۱۰۱} رُم در دیوان، فرآیندی منحصر به فرد به نام «تأیید اتهامات»^{۱۰۲} در بین نهادهای کیفری بین‌المللی ایجاد می‌کند. به طور عام این ماده مقرر می‌دارد که قبل از معرفی مظنون به محاکمه در دادگاه، یک شعبه مقدماتی دیوان بین‌المللی کیفری جلسه استماعی را برای ارزیابی اینکه آیا دادستان مدارک کافی جهت اثبات دلایل این اتهام که مظنون مسئولیت دارد یا خیر؟^{۱۰۳} برگزار می‌کند^{۱۰۴} و بطور خاص در خصوص جرائم سایبری، مسئولیت بصورت آبشاری مطرح است که علاوه بر ارتکاب عمدی، مشمول جرائم غیر عمدی سایبری و توام با بی‌مبالاتی میشود که در علاوه مسئولیت کیفری دارای ماهیت مسئولیت مدنی و جبران

95. Review of the Indictment

96. the interests of justice.

97. Policy Paper on the Interests of Justice, September 2007.

98. مهدی زکوی، و کوروش بابایی، وظایف و اختیارات دادستان دیوان کیفری بین‌المللی، چاپ اول (تهران: مجد، ۱۳۹۴)، ۱۵۲.

99. Cryer, op cit., 128.

100. Maria. Varaki, "Revisiting the 'Interests of Justice' Policy Paper", *International Criminal Justice* 15(2017): 465-466.

101. Confirmation Hearing

۱۰۲. واژه‌های «responsibility» (مسئولیت در قبال اعمال منع شده) و «liability» (مسئولیت در قبال اعمال منع نشده) معنا و از هم متمایز شده اند.

103. Luke. Moffett, "Meaningful and Effective? Considering Victims' Interests Through Participation at the International Criminal Court", *Criminal Law Forum* 26(2015): 262.

خسارت نیز می شود.^{۱۰۴} برهمن اساس است که طبق بند ۲ ماده ۷۵ اساسنامه دیوان امکان محکومیت به پرداخت غرامت مشتمل بر استرداد، جبران خسارت یا اعاده حیثیت وجود دارد.^{۱۰۵} در جلسه رسیدگی ارزیابی ادله و مدارک ابرازی دادستان می تواند با و یا بدون حضور متهم برگزار شود. البته باید توجه داشت که این مکانیزم نباید به محاکمه مظنون پیش از محاکمه اصلی تبدیل شود. فرآیند تأیید برای دستیابی به چندین هدف، از جمله تضمین انصاف^{۱۰۶} که از حقوق پیروی میکند^{۱۰۷} و کارایی دادستانی، حمایت از حقوق مظنون و ارتقای اقتضای قضایی در نظر گرفته شده است. حضور متهم و یا وکیل وی، در صورتی است که شعبه مقدماتی چنین حضوری را تأمین کننده منافع عدالت تلقی کند. در این صورت، لازم است که پیش از جلسه استماع، اتهامات و دلایل اثبات آن در اختیار متهم و همچنین شعبه مقدماتی قرار بگیرد.^{۱۰۸} دادستان می تواند مستند به بندهای ۵ و ۴ ماده ۱۲۱ آیین دادرسی دیوان اتهامات را اصلاح یا مسترد کند. در چنین حالتی، اصلاح و مسترد شدن باید به اطلاع متهم برسد.^{۱۰۹} پس از چندین جلسه استماع، چند حالت ممکن است رخ دهد: اولین حالت این است که شعبه مقدماتی دلایل دادستان را کافی بداند. در این حالت، متهم به منظور محاکمه به شعبه بدوی اعزام می شود. حالت دوم زمانی است که ادله دادستان برای شعبه مقدماتی کافی نباشد. در این حالت شعبه مقدماتی از تأیید اتهامات خودداری به عمل می آورد. یک حالت دیگر نیز ممکن است: قاضی تأییدکننده ممکن است طبقه بندی متفاوتی را از جرائم ارائه کند. تأیید نشدن اتهام از سوی شعبه مقدماتی، به منزله عدم امکان درخواست مجدد دادستان برای تأیید اتهام نخواهد بود.

در صورتی که دادستان قصد داشته باشد، اتهامات را کاهش یا افزایش دهد و یا آنها را با اتهامات دیگری جایگزین کند، لازم است که جلسه استماع مذکور تکرار شود.^{۱۱۰} در صورت شروع محاکمه و بعد از آن، دادستان تنها زمانی می تواند اتهامات را مسترد کند که نظر شعبه مقدماتی را جلب کند. بازنگری کیفرخواست نام فرآیند مشابهی است که در اساسنامه برخی از دیوان های موقت وجود دارد. مطابق با فرآیند بازنگری کیفرخواست، پرونده به یک شعبه مقدماتی ارائه می شود. تفاوت این فرآیند با آنچه در دیوان کیفری بین المللی طی می شود این است که دیوان ابتدا حکم جالبی را برای متهم صادر کرده، بعد از اینکه متهم دستگیر شد، شعبه مقدماتی به اتهامات مد نظر رسیدگی می کند.

به عنوان نمونه به وضعیت دادستان علیه آلفرد یكاتوم^{۱۱۱} اشاره می شود. آلفرد یكاتوم با نام مستعار رمبو رهبر سابق گروه شورشی آفریقای مرکزی آنتی بالاکا است که در سال ۲۰۱۸ به دلیل جنایات جنگی خود دستگیر شد. پس از بررسی های مقدماتی، دادستان تصمیم می گیرد که اتهام را تغییر دهد. در گزارش شعبه مقدماتی چنین آمده است^{۱۱۲}: در ۱۱ دسامبر ۲۰۱۹، شعبه مقدماتی «تصمیم درباره تأیید اتهامات علیه آلفرد یكاتوم و پاتریس ادوارد نگایسون» را صادر کرد که در آن، اتهامات در آستانه مشخص تشخیص داده

۱۰۴. این مهم در حقوق آمریکا به مسئولیت نهری Stream liability و در حقوق اروپا از آن به مسئولیت آبشاری Cascade liability یاد میشود.

105. The Court may make an order directly against a convicted person specifying appropriate reparations to, or in respect of, victims, including restitution, compensation and rehabilitation.

۱۰۶. مبتنی بر دکتین انصاف Equitable Doctrin

107. Acquitus sequitur lege

۱۰۸. بخش های الف و ب بند ۳ از ماده ۶۱ اساسنامه.

109. Stahn. Carsten, "Damned If You Do, Damned If You Don't: Challenges and Critiques of Preliminary Examinations at the ICC", *International Criminal Justice* 15(2017): 420.

110. De Souza Dias. Talita, "Interests of justice": Defining the scope of Prosecutorial discretion in Article 53(1)(c) and (2)(c) of the Rome Statute of the International Criminal Court", *Leiden Journal of International Law* 30 (2017): 82.

111. Situation In The Central African Republic In The Case Of The Prosecutor V. Alfred Yekatom And Patrice-Edouard Ngaïssona.

112. Prosecutor, Prosecution's Request to Amend Charges pursuant to Article 61(9) and for Correction of the Decision on the Confirmation of Charges, and Notice of Intention to Add Additional Charges, 31 March 2020, ICC-01/14 01/18-468-Conf with confidential Annex (public redacted version notified on 1 April 2020, ICC-01/14-01/18-468-Red).

شد و مورد تأیید قرار گرفت. در ۲ مارس ۲۰۱۹ درخواست دادستان برای بررسی مجدد یا به جای آن اجازه تجدیدنظر در خصوص تأیید اتهامات علیه آلفرد یکتوم و پاتریس ادوارد [نگایسون] ثبت شد. در ۱۱ مارس ۲۰۱۹، شعبه این درخواست را رد کرد. در ۳۱ مارس ۲۰۲۰، دادستان درخواستی را به شعبه مقدماتی ارائه کرد و دو مورد را خواستار شد:

(۱) اتهام تجاوز به عنف تأیید شده توسط شعبه مقدماتی، اصلاح شود و به جای آن تجاوز جنسی تحت شماره‌های ۴۰ و ۴۱ سند حاوی اتهامات، جایگزین گردد.

(۲) تصحیح شماره ماده ذکر شده درباره شماره ۴۰، همان طور که در تصمیم تأیید اشاره شد تا روشن شود که از نظر دادستان، اتهام شامل جنایت جنگی نشده و مشمول جنایت علیه بشریت است.^{۱۱۳} از این رو و با توجه به مورد مذکور، دادستان مستند به بندهای ۵۴ ماده ۱۲۱ آیین دادرسی دیوان می‌تواند انتساب جزایی آورده شده در کیفرخواست را اصلاح و یا تغییر دهد و این از اختیارات تعریف شده وی در اساسنامه دیوان است. بروز جرائم سایبری که در سطح بین‌المللی وصف جنایات سایبری را پیدا می‌کند، می‌تواند با رسیدن به آستانه‌های مطروحه در مذاکرات تالین ۲۰۱۳ و نیز ۲۰۱۷ که به تنظیم دستورالعمل تالین منتهی شد، حسب مورد داخل در صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی نیز می‌باشد؛ اقدامات و جرائم سایبری می‌تواند با رسیدن به آستانه‌های مقتضی در سطح بین‌المللی، هم وصف جنایت تجاوز سایبری داخل در صلاحیت دیوان را پیدا کند و حسب مورد و تحت شرایط خاص با توجه به بیانیه آکسفورد و تعهدات عملیات سایبری دولتها در حوزه سلامت و درمان (بند ۶) وصف جنایت جنگی سایبری و یا حسب مورد، جنایت علیه بشریت سایبری را دارا شود.

نتیجه‌گیری

جرائم سایبری، اصطلاحاً به جرائمی اطلاق می‌شود که در محیطی غیرفیزیکی علیه فناوری اطلاعات با حالات شبیه‌سازی و مجازی‌سازی صورت می‌گیرد. با توجه به ورود تکنولوژی به عرصه بین‌الملل و بروز مسئولیت‌های متقابل در نظام حقوقی بین‌المللی، یکی از زمینه‌های رسیدگی دیوان کیفری بین‌المللی، تغییر کانون توجه از جنایات سنتی با رویکرد ابزار محور به جنایات سایبری با رویکرد نتیجه محور می‌باشد. ظهور قطعنامه‌های صادره در حوزه عملیات و جرائم سایبری، کنوانسیون‌های حائز اهمیت در این زمینه و یا تهیه و تنظیم دستورالعمل‌های دوگانه تالین در سالهای ۲۰۱۳ و ۲۰۱۷ مؤید و حاکی از این اراده جامعه بین‌المللی است. دوگانه‌گرایی قضایی به‌عنوان یکی از این اختیارات مورد توجه بوده است. واژه دوگانه‌گرایی به همگرایی بین نظام‌های حقوقی مختلف اشاره دارد و لزوماً حاکمیت ملی را تغییر نمی‌دهد و یا یک سیستم را جایگزین سیستم دیگری نمی‌کند. رویکرد اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی به‌واسطه تأثیرپذیری از هر دو سیستم حقوقی کامن‌لا و رومی - ژرمنی، رویکردی ترکیبی است. آیین دادرسی ترکیبی به معنای ابزار دست مسئولین قضایی دیوان، نیازمند عملکرد و رویکرد ترکیبی از سوی دادستان است. بنابراین دادستان با استفاده از معیارها و متناسب با مواد اساسنامه می‌تواند اختیاراتی را داشته و چندوجهی عمل نماید. یکی از این اختیارات، امتناع و خودداری از رسیدگی به پرونده‌های مطروحه در جهت «منافع عدالت» است. اختیار دیگر دادستان، مستند به بندهای ۵۴ و ماده ۱۲۱ آیین دادرسی دیوان، امکان اصلاح و تغییر اتهامات وارده به متهمان است. از طرفی دیگر وضعیت ایجاد شده و اعلام آن از سوی شورای امنیت در چارچوب فصل هفتم منشور ملل متحد، اعمال صلاحیت جهانی را در خصوص امکان دوگانه‌گرایی قضایی و خروج از وحدت‌گرایی در رسیدگی به جنایات مطروحه در دیوان کیفری بین‌المللی را میسر می‌نماید. بطوریکه دادستان بتواند عنوان

۱۱۳. برای بیان نمونه‌ای دیگر در سطح دادگاه‌های کیفری بین‌المللی در یوگسلاوی نیز می‌توان به رأی مورخه ۵ دسامبر ۲۰۰۳، در پرونده گالیچ اشاره کرد که با وجود اتهام خشونت‌آمیز عمدی علیه افراد غیرنظامی، که منجر به مرگ و آسیب‌دیدگی شدید و ازدست‌رفتن سلامتی آنها شد، اکثر قضات دادگاه مزبور، به‌لحاظ وجود هدف ایجاد وحشت در میان مجنی‌علیهم، آن را به جنایت «ایجاد وحشت» توصیف کردند (برای اطلاعات بیشتر ر.ک. جمشید ممتاز و فریده شایگان، حقوق بین‌الملل بشردوستانه در برابر چالش‌های مختصات مسلحانه عصر حاضر، چاپ دوم (مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۷)، ۸۶.

اتهامی نظیر «جنایت جنگی» را به‌عنوان اتهامی «جنایت علیه بشریت» تغییر دهد. البته این فرآیند لازم است در شعبهٔ مقدماتی دیوان بررسی شود؛ از سوی دیگر، یکی از عمده ایرادات وارده به دیوان کیفری بین‌المللی در زمینهٔ جنایات سایبری، این بحث است که متهمان که عمدتاً از متخصصان و نخبگان هستند، تمایل دارند از سیستم قضایی ملی نیز بهره‌مند شوند. ایجاد یک شعبهٔ ترکیبی می‌تواند راه‌حلی برای این مسئله باشد که البته مستلزم چندین اصلاحیه در اساسنامهٔ رُم است و به ارادهٔ سیاسی قابل توجهی نیاز دارد. با توجه به توانایی بالقوه یک شعبهٔ ترکیبی برای افزایش مشروعیت درک‌شده بدون اشکالات عملی عمده، این ایده مطمئناً ارزش بررسی دارد.

به‌عنوان یک پیشنهاد نظری برای پژوهش‌های آتی، می‌توان بررسی موضوعی با عنوان «مقایسهٔ دستاوردها و چگونگی دوگانه‌گرایی قضایی به‌مثابهٔ یک اختیار برای دادستان دیوان کیفری بین‌المللی در جنایات سایبری و غیرسایبری» را مورد توجه قرار داد.

References

1. Ardabili, M. *common Criminal Law*. Vol II. 58th ed. Tehran: Mizan, 2022. (in Persian)
2. Abu Zari, M. *Criminology of cybercrimes*. 1st ed. Tehran: Mizan, 2015. (in Persian)
3. Javednia, J. *Electronic Commerce Crimes*. 2nd ed. Tehran: Khorsandi, 2018. (in Persian)
4. Ashuri, M. et al., "The International Criminal Court on the threshold of two decades of activity: challenges and achievements". *Criminal Law Doctrines*. 18(2018). (in Persian)
5. Brubacher, M. "Prosecutorial Discretion within the International Criminal Court". 2 *J.I. CJ* (2004). (in English)
6. Bensouda, F. "Challenges Related to Investigation and Prosecution of the ICC". Translated by Edith Roberto Bellelli. *International Criminal Justice: Law and practice from the Rome Statute to its review*. ASHGATE (2010). (in English)
7. Bianchi, A., "Enforcing International Law Norms Against Terrorism: Achievements and Prospects", in A. Bianchi (ed.) *Enforcing International Law Norms against Terrorism*, Oxford: Hart Publishing, (2004), (in English)
8. Bianchi, A., "Assessing the Effectiveness of the UN Security Council's Anti-Terrorism Measures: the Quest for Legitimacy and Cohesion", *EJIL*, 17, (2006) (in English)
9. Carsten, S. "Damned If You Do, Damned If You Don't: Challenges and Critiques of Preliminary Examinations at the ICC". *International Criminal Justice* 15 (2017). (in English)
10. Christensen, Robert. "Getting to Peace by Reconciling Notions of Justice: The Importance of Considering Discrepancies Between Civil and Common Legal Systems in The Formation of the International Criminal Court". *International Law and Foreign Affairs* 6(2002). (in English)
11. Cherif Bassiouni, M., Hansen, Douglass. *Contemporary Issues Facing the International Criminal Court*. Brill: Nijhoff, 2020. (in English)
12. Cryer, R., Hakan, F., and Darryl, R. *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*. Cambridge University Press, 2014. (in English)
13. Dashor, K. "Cyber Crime in the Society: Problems and Preventions". *Journal of Alternative Perspective in the Social Science* 3(2011). (in English)
14. David, Bosco, *Rough Justice: The International Criminal Court in a World of Power Politics*, . Translated by Edith Aghai Jannat makan, Hossin, 1st ed. Tehran: Jaghal, 2020. (in Persian)

15. Debarati, Halder, and Jaishankar, K. *Computer crime and victimization of women*. Translated by Edith Raejean M., Koroeh Paz, H., and Salimi E. 1st ed. Tehran: Majd, 2013. (in Persian)
16. Danner, A. "Enhancing the legitimacy and accountability of Prosecutorial discretion at the ICC". 97 *A.J.I.L* (2003). (in English)
17. Didier, R. *International Criminal Law*. Translated by Edith Razavi Fard, B., and Faraji, M. 1st ed. Tehran: Mizan, 2020. (in Persian)
18. Esmailzadeh, P. "Cyber-attack as a crime of aggression and examining the jurisdiction of the International Criminal Court in dealing with it". *Criminal Law and Criminology Research* 10 (2016). (in Persian)
19. Goldouzian, I., Pahlevaani fard, E., Asgarkhani, M., and Moradi, M. "Governing principles of criminal policy and legislation of cybercrimes". *Iranian and International Comparative Legal Research* 42 (2017). (in Persian)
20. Iftikhar, Jahormi, G., Eslami, E. "How to exercise the jurisdiction of the courts in dealing with crimes of cyber space". *Law of Justice* 88 (2013). (in Persian)
21. Kerstin, Bree Ca, Trying, H. '*On Behalf of Africa*': *Remaking Hybrid International Criminal Justice at the Chambers Africanis Extraordinaires*, in: *Strengthening the Validity of International Criminal Tribunals*. Brill: Nijhoff, 2018. (in English)
22. Kelly A. Gable, "Cyber-Apocalypse Now: Securing the Internet against Cyberterrorism and Using Universal Jurisdiction as a Deterrent", *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, vol.43, Issue, 2010, p. 45. (in English)
23. Koskeniemi, M. *Fragmentation of International Law: Difficulties Arising from the Diversification and Expansion of International Law*. Report of the Study Group of the International Law Commission. UN Doc. A/CN.4/L.682, 13 April 2006. (in English)
24. Kulesza, Joanna. *Protecting the Internet with international law*. *Computer Law & Security Review* 40(2021). (in English)
25. M.E .Kabay, *Anonymity andn Identity Cyberspace*, in" *Computer security handbook*", forth edition, John Willey & sons Inc, United States of America, Nes York, 2002. (in English)
26. Mumtaz, J., and Shaygan, F. *International humanitarian law against the challenges of armed conflicts in the present era*. 2nd ed. Shahr-E Danesh Legal Studies and Research Institute, 2017. (in Persian)
27. Michael N. Schmitt, *Bellum Americanum Revisited: US Security Strategy and the Jus Ad Bellum*, Transcript of Sixteenth Waldemar A. Solf Lecture in Iternational Law to the judge Advocate General School, US Army, Charlttesville Virginia, 28 February 2003, (2003) 176 *Mil. L. Rev.* (in English)
28. Michael, N Schmitt. *Tallinn Manual on The International Law Applicable to Cyber Warfare*2. Cambridge University Press, 2017. (in English)
29. Michael, N Schmitt. *Tallinn Manual on The International Law Applicable to Cyber Warfare*1. Cambridge University Press, 2013. (in English)
30. Misson, A. *Cyberspace: The human dimension*. New York: W.H. Freman and Company, 2008. (in English)
31. McEldowney, John. *Hybridization: A Study in Comparative Constitutional Law*. Penn State: International Law Review, 2010. (in English)
32. Moffett, Luke. "Meaningful or Effective? Considering Victims' Interests Through Participation at the International Criminal Court". *Criminal Law Forum* 26 (2015). (in English)

33. Ocampo, L.M. *The International Criminal Court in motion*. Translated by Edith Stahn C., and Sluiter G. The Emerging practice of the International Criminal Court. MartinusNijhoff: Leiden-Boston, 2009. (in English)
34. Ohlin, J. *Peace, Security and Prosecutorial Discretion*. Translated by Edith C. Stahn and G. Sluiter. The Emerging practice of the International Criminal Court. Martinus Nijhoff: Leiden-Boston, 2009. (in English)
35. Robert Cryer. Håkan Friman. Darryl Robinson. Elizabeth Wilmshurst, *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*, United Kingdom: Cambridge University Press. 2010. Judgment, Arrest Warrant (Congo v. Belgium), 2002.p.51. (in English)
36. Scafferling, C. *International Criminal Procedure*. Oxford, 2012. (in English)
37. Talita, De Souza Dias. "Interests of justice: Defining the scope of Prosecutorial discretion in Article 53(1)(c) and (2)(c) of the Rome Statute of the International Criminal Court". *Leiden Journal of International Law* 30(2017). (in English)
38. Vagias, Michail. "Hybrid" *Tribunals*. *International Conflict and Security Law*, 2022. (in English)
39. Varaki, M. "Revisiting the 'Interests of Justice' Policy Paper". *International Criminal Justice* 15(2017). (in English)
40. Wall, D. S. *Cybercrime: The transformation of crime in the information age*. Cambridge, UK: Polity, 2007. (in English)
41. Wisner, Sandra C. "Criminalizing Corporate Actors for Exploitation of Natural Resources in Armed Conflict: UN Natural Resources Sanctions Committees and the International Criminal Court". *International Criminal Justice* 16(2018). (in English)
42. Zakavi, M., and Babaei, K. *The Duties and powers of Prosecutor in the International Criminal Court*. 1st ed. Tehran: Majd. (in Persian)
43. Zakir Hossein, M. "Powers of the Prosecutor of the International Criminal Court at the beginning of the preliminary evaluation process". *Laws of Justice* 117 (1401). (in Persian)
44. Yasser Ziaei, Ehsan Shakibnejad, *Legislation in Cyberspace from the Prospect of International Law and the Iranian Law*, *International Law Review*, Vol. 57, (1396) pp: 227-247. (in Persian)
45. Zahar, A., and Sluiter, G. *International Criminal Law*. Oxford, (2008). (in English)
46. Zandy, Mohammad Reza, *Preliminary Research In Cyber Crime*, 3st ed, Tehran, Janghal, (2021). (in Persian)